

Architectuur

REPORTAGE NIEUWE BOEREN

Duizenden historische boerderijen staan leeg en dat worden er alleen maar meer. Stedelingen schieten te hulp.

Door **Kirsten Hannema**

Kom naar huus

Het zou een nieuwe realityserie kunnen zijn: *Boerderij zoekt nieuwe boer*. Ruim 9 duizend historische boerderijen in Nederland staan leeg. Verkrotting of sloop dreigt.

2003, het eerste Jaar van de Boerderij, was een soort alarmfase voor de rurale architectuur: de boerderijstichtingen en het steunpunt cultureel erfgoed brachten toen naar buiten dat sinds 1940 naar schatting 50 procent van de historische boerderijen in Nederland is verdwenen. Nu zijn er nog 90 duizend historische boerderijen, waarvan dus zeker 10 procent leeg staat. Oorzaak: de trek naar de stad, de bevolkingskrimp en de schaalvergroting in de landbouw en veeteelt – per jaar stoppen 2 duizend boeren met hun bedrijf. Volgens onderzoeksbureau Alterra, onderdeel van de Universiteit van Wageningen, neemt de leegstand van gebouwen in het buitengebied de komende jaren toe tot circa 30 miljoen vierkante meter. Ter vergelijking: de huidige kantoren leegstand bedraagt 7 miljoen vierkante meter.

Maar er gloort hoop voor de boerderij, dankzij 'nieuwe boeren' of *nouveaux paysants*, zoals de Britten de stedelingen noemen die hun toevlucht zoeken op het platteland. Ze zijn de redders van schuren en stallen in nood. Welke potentie in deze bouwwerken schuilt, laten deze ondernemende bewoners en architecten zien. Vier geslaagde voorbeelden van nieuw leven voor oude boerderijen.

Huis-in-een-huis

Toen ze de stal in het Overijsselse Okkenbroek zagen, wisten Carolien Ruijs (46, eigen bedrijf in kledingadvies) en haar man Frank (47, bouwkundige) dat 'dat iets heel gaafs kon worden', al was hun budget (80 duizend euro) te beperkt om 1.200 m² te verbouwen. Samen met twee architecten kwamen ze op het idee voor een huis-in-een-huis. Zo hoefden ze slechts een deel van de ruimte te isoleren en blijft de kapconstructie in beeld. Frank: 'In de

winter trekken we ons terug in het huisje, in de zomer gooien we de deuren open.' Het stel documenteert de vorderingen op een blog. Het houten frame van het huis is inmiddels dichtgetimmerd, de keuken (gefinancierd met behulp van *friendfunding*) geïnstalleerd, de eerste groente uit de moestuin geoogst. De volgende fase is het afwerken van de binnengevels. Carolien: 'Terug naar de stad gaan we in elk geval niet meer.'

Interieur stelpboerderij in Friesland.

Foto Thijs Wolzak

STELPBOERDERIJ (JELLE DE JONG ARCHITECTEN, 2013)

De kathedralen van het platteland worden ze wel genoemd, de Friese boerderijen met hun enorme schuren, markante oranje pannendaken en indrukwekkende houten gebinten. Logisch dat je zulke 'heiligdommen' met respect behandelt, vindt Kees de Haan van Jelle de Jong architecten, dat de afgelopen 25 jaar ruim vijftig boerderijen onder handen nam. Het recentste project is een stelp (niet te verwarren met de Noord-Hollandse stolph) die ze voor een particuliere opdrachtgever verbouwen. Een boerderij uit 1825 op een schilderachtig mooie plek aan het water en rijk aan originele details, zoals de bedstee in het voorhuis, de beschilderde plafonds en een haardpartij met schilderstuk. In de schuur staat de verrassing: een huis als een stapel modernistische witte dozen. De kunst van boerderijen verbouwen is volgens De Haan het vinden van een balans tussen de waardering voor het bestaande en het hef

om een ingreep te doen die de nieuwe functie 'in een klap organiseert'. 'Dé vraag is hoe je licht in de schuur krijgt zonder de kap te verminken met allemaal dakkapellen.' In dit geval zijn de woonruimten ondergebracht in de dozenstapel, die op een plek het dak doorboort, zodat daglicht – via glazen vloeren – diep binnendringt. Een mooie 'bijvangst' is de uitzichtkamer met panorama over de polder. De gemetselde zuidwestgevel – niet authentiek – werd vervangen door geperforeerde aluminium panelen, die als zonwering dienen en helemaal opengevouwen kunnen worden. De houten draagconstructie, onaangestast, blijft in vol ornaat zichtbaar. Het aantrekkelijke van deze strategie is volgens De Haan niet alleen het spannende contrast tussen oud en nieuw, maar ook de omkeerbaarheid. 'Als men over vijftig jaar iets anders met deze schuur wil, kun je de dozen er zo weer uittilen.'

De Doggerij, Den Helder.

Foto Fedde de Weert

DE DOGGERIJ, DEN HELDER (LEVS ARCHITECTEN, 2011)

De stolphoerderij op de kruising tussen Den Helder en Julianadorp was er niet al te best aan toe. De fundering was matig, de gevels waren gammel, de vloeren verzakt. Toch zag Juriaan van Stigt van LEVS architecten mogelijkheden om het gebouw te transformeren tot een jeugdinstituut. Zelfs toen omwonenden daartegen een juridische procedure aanspannen, de bouwwerkzaamheden tijdelijk gestaakt werden, de gevel instortte en de houten spanten vervolgens een jaar lang in de regen stonden weg te rotten (zodat uiteindelijk driehonderd stalen bouten nodig waren om ze overeind te houden), drong Van Stigt erop aan de draagconstructie te behouden en het silhouet van de stolph te reconstrueren. 'Ik geloof dat de waarde van een boerderij slechts ten dele in stenen schuilt. Boerderijen vormen een stuk van onze collectieve geschiedenis, het zijn de ankerpunten in ons landschap – dát maakt ze zo betekenisvol.' En zo werd de boer-

derij herbouwd, als een eigentijdse interpretatie van het origineel uit 1907, met een traditionele rieten kap en moderne cor-tenstalen verbijzonderingen. Van Stigt: 'Bij herbestemming moet het karakteristieke van het gebouw, in dit geval de gesloten rieten kap, leidend zijn. Vier woonhuizen in zo'n boerderij proppen, dat werkt niet, dan krijg je zo veel ramen dat het dak visueel uit elkaar valt. Door de woonruimten onder de stolph te plaatsen en daaronder de slaapkamer, behielden we de kenmerkende structuur.' Waar vroeger bollen werden geteeld en gepeld, wonen nu jongeren met een licht verstandelijke beperking die (tijdelijk) uit huis geplaatst zijn. Ze werken in de moestuin, klussen op het erf. 'De potentie van de houten constructie zat in de sfeer die hij uitstraalt', legt de architect uit. 'Het gaat om het gevoél dat je op een boerderij woont, in vrijheid bezig kunt zijn in de natuur. Dat is heel wat anders dan een gesloten instelling met een hek eromheen.'

RENOVATIE BOERDERIJ TOT GEZINSWONING, SOEST (PERSONAL ARCHITECTURE, 2011)

Renovatie naoorlogse langgevelboerderij in Soest.

Foto René de Wit

'Als je goed kijkt', wijst architect Sander van Schaik op de ruwe betonnen kolommen, 'zie je de vetvlekken nog van de koeien die er jarenlang met hun lijven langs schurkten. Dat is het leuke van wonen in een oude boerderij. Je hebt een huis met een verhaal, dat lééft.' Dat besef is er niet bij iedereen. Er zijn weliswaar 6.400 historische boerderijen die als rijksmonument een beschermde status genieten, een naoorlogs bouwwerk als deze langgevelboerderij in Soest wordt vaak zonder pardon neergehaald om plaats te maken voor de zoveelste boerderette. En dat is jammer, vindt Van Schaik. 'Dit soort boerderijen heeft misschien minder karakter en details, maar staat wel voor een bepaald tijdsbeeld. En de eenvoud van de jarenvijftigarchitectuur is ook een kans: je kunt het jezelf veroorloven om ruimtelijk uit te pakken.'

Hier is dat zeker gebeurd. De traditionele 'kamertjes-indeling' in het voorhuis is bewust gehandhaafd, met slaapvertrekken en een praktijkruimte. De achtergelegen deel, in de loop der jaren dichtgeslibd met allerlei hokken, werd weer volledig opengewerkt: een spectaculaire ruimte met daarin een reusachtig meubelsculptuur dat als een balkon naar buiten breekt.

HET ZOEKENDE HUIS, LEMMER (HAIKO MEIJER, 2008)

Het vakantiehuis dat architect Haiko Meijer voor een Amsterdams echtpaar in een Friese boerderij bouwde, bestaat uit een aantal houten 'cabines' waarin wordt geslapen, gewassen en gekookt. In de stal hebben de eigenaren een *bed and breakfast* ingericht, in een van de schuren staat jongvee, beheerd door de buurman. Maar als ze na hun pensioen definitief naar Lemmer verhuizen, zou de verbouwing een heel andere wending kunnen nemen: verder uitbreiden richting de achterkant van de schuur, omhoog door het dak of naar buiten op het erf. Ruimte zat. 'Het zoekende huis' doopte Meijer het ontwerp. Het is een manier van verbouwen die vergelijkbaar is met logeren bij *pake* en *beppe*: hutten bouwen in de stal, spelen op de hooizolder, sleutelen aan de tractor. Alles kan, alles mag en het is nooit af. 'Het is de enorme leegte van die

schuren, het gevoel van vrijheid, die het leven hier zo aantrekkelijk maakt', denkt Meijer. Tegelijkertijd kan die lust een last zijn. 'Het kost natuurlijk nogal wat. Wie niet heel vermogend is, moet een bedrijfsplan hebben om de gebouwen te kunnen onderhouden. Je moet iets van activiteiten op het erf organiseren.' Kansen zijn er genoeg, weet de architect. In het Groningse Lettelbert, midden in een natuurgebied aan het Leekstermeer, blies hij met een kiosk nieuw leven in een verwaarloosde boerderij. In het Drentse Peize verrees achter oude baanderdeuren een woon-werkhuis voor een handige hovenier. En in Eesveen werkt architectenbureau Onix momenteel aan de transformatie van een boerenerf tot kinderdagverblijf 'Scandinavische stijl', met biologische moestuin, dieren en 7 duizend vierkante meter 'speelnatuur'.

'Het zoekende huis.'

Rob de Jong/ Saph